

Євген Бевзюк

УЧАСТЬ АВСТРО-ЧЕСЬКОЇ АРИСТОКРАТІЇ ТА ДВОРЯНСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННІ «ЧЕСЬКОЇ МАТИЦІ»

Рубіж кінця XVIII – початку XIX ст. позначився потужним злетом національної самосвідомості переважної більшості європейських народів. До кола творчих духовних сил західного слов'янства приєдналася дворянська верства, яка, виходячи з регіональних інтересів, втягнулася у процес етнічної модернізації та брала активну участь в організації «Чеської матиці».

Ключові слова: нація, культурна модернізація, матиця, еліта, Богемія, Австрія, імперія.

Евгений Бевзюк. Участие австро-чешской аристократии и дворянства в организации и становлении «чешской матицы».

Рубеж конца XVIII – начала XIX века характеризуется взлетом национального самосознания у большинства европейских народов. К творческой европейской национальной элите присоединилась феодальная знать западных славян, которая приняла активное участие в организации «Чешской матицы».

Ключевые слова: нация, Чехия, Австрия, империя, этнос, элита, модернизация, культура.

Evhen Bevziuk. The participation of the Austrian and Czech aristocracy as well as nobility in the organization and establishment of the «CZECH MATITSA».

The turn of the late XVIII and early XIX centuries was characterized by powerful soaring of the national self-awareness among the vast majority of European nations. The feudal elite joined the circle of creative spiritual forces of western Slavs, and got engaged in the process of ethnic modernization due to their regional interests. 'Czech matitsa' became one of the centers of the Czech national revival. The process of this society foundation and its activities were related to the activities of Bohemian aristocracy and nobility.

Key words: nation, national culture, ideology, society, empire, Pan-Slavism.

Слов'янське відродження кінця XVIII – першої половини XIX ст. – явище складне і займає в історії дослідження минулого слов'янських народів одне з чільних місць. З розквітом суспільно-політичної думки в країнах Східної та Центрально-Східної Європи в умовах піднесення суспільно-політичних процесів відбувалося зростання інтересу регіональних еліт до власної етнічної культури. В цьому модернізаційному процесі брали участь різні верстви населення. Особливе місце в процесі організації національно-просвітницьких товариств займали австро-чеська аристократія та богемське дворянство. Мотивацією для їх діяльності стало бажання в умовах існуючої політичної системи закріпити свій регіональний вплив. Дослідження подібних процесів є актуальним у двох площинах: у сенсі вивчення значення національно-культурного відродження слов'янських народів в процесі становлення ідеї національної державності, а також в контексті розвитку процесів регіоналізації, що нині відбуваються в Україні і світі.

Метою статті є дослідження процесу формування національних товариств на території Чеського королівства крізь призму організаційної та культурної діяльності богемської аристократії і визначення внеску вищого прошарку суспільства в процес модернізації чеської національної культури.

Методологічною основою для написання статті стала сукупність загальнонаукових та історичних методів. Основним методом дослідження було визначено історичний та системний аналіз, що дозволило висвітлити сутність проблеми еволюції національно-просвітницьких установ Чехії, розглянути процес культурної модернізації як розвиток динамічної соціальної системи, що поєднує етнонаціональні та суспільно-політичні складові.

Дослідження науковцями процесу слов'янського відродження має свої сталі традиції. Дослідники розглядали процес культурної модернізації у рамках спорідненості «слов'янської проблеми», виділяючи мовне питання у якості основного в слов'янському відродженні. Проте такий аспект, як участь вищого стану Чеського королівства в процесі культурної модернізації, в історіографії представлений не повно. Так, активне вивчення слов'янської проблематики в Російській імперії починається з 30-60-х рр. XIX ст., що було пов'язано з появою кафедр слов'янознавства. Оцінку мовного та літературного ренесансу ми знаходимо у працях А. Буділовича, О. Гільфердінга, спільній роботі О. Пипіна та В. Спасовича. В них вміщено основні факти з історії слов'янського національного відродження.

У радянській історіографії тема слов'янського відродження знайшла свій подальший розвиток у працях вчених-славистів І. Удальцова, В. Дьякова, О. Мильникова, В. Фрейдзона. Радянські історики

підійшли до розгляду проблеми слов'янського відродження, виходячи з марксистської методології формаційності суспільно-економічних процесів в історії. З 80-х рр. ХХ ст. намітився відхід від марксистської методології, виникають нові підходи до вивчення слов'янської тематики. Найбільш активно у цій галузі працювали І. Чуркіна, І. Лещиловська, Л. Лаптева, М. Досталь, І. Достян та інші.

Інтелектуальним проривом російської історико-славистичної школи у 1990-ті роки у питаннях висвітлення ключових пунктів етнорозвитку слов'янства можна вважати ґрунтовну науково-теоретичну дискусію щодо суті національного відродження у слов'янському світі, започатковану Т. Ісламовим, С. Фалькович з Інституту слов'янознавства і балканістики РАН. Вони вельми аргументовано зазначають, що старі підходи виключають із цих процесів поляків, росіян, українців та білорусів, тому не варто твердити про загальнослов'янський характер «національного відродження» у ХІХ ст.

Проблема слов'янського національного відродження знайшла своє відображення й у сучасній українській історіографії. Вивченню та популяризації славистичної тематики присвятили свої роботи В. Чорній, Л. Зашкільняк, М. Кріль, М. Крикун. Проте, участь богемської аристократії в процесі становлення «Чеської матиці» у вітчизняній історіографії представлена переважно фрагментарно, тому ця тема заслуговує додаткового дослідження. Ґрунтовним дослідженням процесу становлення та розвитку слов'янських матиць можна вважати двотомну книгу «Слов'янські матиці» [4], в якій представлена широка палітра генези слов'янських національно-культурних товариств.

Рубіж кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. характеризувався потужним злетом національної самосвідомості переважної більшості європейських народів. На початку 30-х років ХІХ ст. метаморфози слов'янської етнічності перетворюються у настійливе прагнення суспільної модернізації, що також сприяло становленню етнічних національно-культурних центрів. Як зазначав М. Погодін у своєму доповіді великому князю Олександрові Миколайовичу та міністру народної освіти Росії С. Уварову, описуючи обстановку довкола зростаючого етнонаціонального самоусвідомлення чехів: «Всі слов'янські мови і література немов ожили, прокинулися від довготривалого важкого сну...» [14, арк. 28]. Чеське населення історично виявляло стабільне бажання самостійно розпоряджатися своїми духовними ресурсами, що було можливим лише за умови участі у процесах європейської соціокультурної спільності та подолання негативного ставлення до стандартного етнічного образу з боку влади й титульного етносу. Для підтвердження цієї тези достатньо навести запис із щоденника російського мемуариста та мандрівника Ф.П. Лубяновського, який він зробив на початку ХІХ ст. Під враженням від подорожі слов'янською Богемією. Ф.П. Лубяновський змальовує такий образ мешканців слов'янського регіону Австрійської імперії: «вони в праці не дуже старанні... австрійці навпаки надзвичайно старанні, хоча половина мешканців Відня нічого не робить» [7, с. 106]. Таким чином, модернізаційні виклики часу вимагали публічних, конкурентно-цивілізованих дій заради емансипації етнічного образу чеха.

Перші спроби створення чеської культурної, організаційно консолідованої національної духовної еліти стосуються ще часів правління Йосифа ІІ, якого відомий російський дореволюційний історик О. Трачевський назвав «справжнім і найуспішнішим реформатором на троні» [16, с. 224]. На початку 70-х років ХVІІІ ст. аматорські чеські товариства за ініціативою І.А. Борна об'єдналися у «Приватне вчене товариство» («Ucena Společnos»), одне із найдавніших вчених товариств на теренах Австрійської імперії [9, с. 344]. Нова сторінка діяльності «Приватного вченого товариства» розпочалася 1790 р., після його відвідання Леопольдом ІІ. Наслідком цього візиту стала санкція Леопольда на зміну статусу «Приватного товариства» на статус «Королівського чеського товариства наук». Інституціалізація «приватного товариства» у «королівське» свідчила насамперед не тільки про його визнання у якості офіційної наукової установи на теренах мультиетнічної імперії. Головне – з'явився регіональний заклад, який мав право офіційно піклуватися та організовувати високоінтелектуальну діяльність, розвивати науку на теренах Чеського королівства [1, с. 243].

Початковий науково-інтелектуальний потенціал товариства склали двадцять його членів, представників австро-чеської аристократії та наукової еліти. Біля витоків першого чеського просвітницького товариства на теренах австрійської імперії стояли граф Франтішек Арношт Шафгоч, історик Франтішек Мартін Пелцл, філолог Гелазіуса Добнер, лікар Ян Майер, математик Ян Тесанек, астроном Антонін Страд та славист Йозеф Добровський.

Фундаментальне значення для процесу становлення чеської національної науки мала поява «Національного музею». Під час його заснування назва була іншою – «Патріотичний музей в Чехії». Музей був заснований нечисленним товариством дворян та відомих громадян Праги [11, с. 66]. Присутність вищого суспільного стану Австрійської імперії у колі засновників «Патріотичного музею» була їх природним бажанням інтродукуватися у систему нових суспільно-політичних викликів із її магістральною тенденцією зростаючого націоналізму. Як справедливо відмітила Л. Лаптева, з кінця ХVІІІ ст. чеське, переважно католицьке, дворянство, яке було віддане династії Габсбургів, хоча і не знало своєї національної мови, але все ж активно включилося у процес який отримав назву «чеський становий патріотизм» [6, с. 76].

Перші відомості про появу «Патріотичного музею» припадають на 18 квітня 1818 року (ця назва офіційно проіснувала до 1848 року), коли відомий аристократ, меценат, обер-бургграф Богемського королівства Ф.А. Коловрат-Лібштейнський підписав Звернення «До патріотичних друзів науки», в якому дозволяв утворення чеського музею. До кола аристократичних засновників установи увійшов також граф Франц Клебельсберг [8, с. 22]. Австрійський міністр внутрішніх справ Коловрат-Лібштейнський також санкціонував появу такого органу, як Товариство Вітчизняного музею Богемії, яке мало опікуватися питаннями розвитку та організаційного забезпечення діяльності культурної установи. Головою богемського музею став К. Штернберк. Сам дозвіл на відкриття «Патріотичного музею» – це не альтруїстичне піклування імперської влади заради задоволення чеських національно-культурних прагнень, а скоріше скоординована реакція на буржуазні реалії не тільки в політико-економічній, а насамперед в соціальній та національній сферах імперії Габсбургів. Настрої, що існували в чеському етнічному середовищі у той час передав В.М. Крамеріус. Він писав: «Народність – ось девіз, який звучить сьогодні всюди... ми не хочемо на вік згнати ім'я чеха та втратити славу предків, покрити ганьбою своїх нащадків» [5]. У цілому ж в рамках «меттерніхівської системи» не могло навіть вестися діалогу про зміну статусу Чеських національних земель або постати питання про отримання будь-яких додаткових політичних прав, тому що подібні дії, за переконанням Меттерніха, були несумісні з цілісністю австрійської імперської системи. У реаліях того часу музейна установа все ж стала паростком зростаючої етнонаціональної свідомості.

Звернення «До патріотичних друзів науки» за підписом головного міністра Богемії Коловрат-Лібштейнського було надруковано в урядовій «Празькій газеті» – «Прагер Цайтунг» («Prager Zeitung») німецькою мовою. Чеські будителі Й. Юнгман та Я. Пресл не тільки вітали факт появи богемської музейної установи «під покровом могутнього крила вищої аристократії» [25, s. 157], але також висловили побажання надати установі статус центру розвитку чеської мови та літератури.

При цьому музейний проект австро-чеською елітою розглядався не як експонатне сховище, а як культурно-просвітницька установа, яка буде протидіяти ідеології «політичної русифікації». Невипадково, що Й. Добровський у той час напише: «... у Відні побоюються, щоб словене... не замислювалися над приєднанням до Росії. Тому на ім'я бургграфа надіслали листа від придворної поліції, щоб він примусив мене видати слов'янську граматику...» [17, с. 30]. Таким чином, атмосфера зростаючої національної активності, бажання Габсбургської монархії, політичної еліти контролювати ідеологію етнонаціональних рухів сприятливо відбилися на проекті «Патріотичного музею» і привели до утвердження установи у якості просвітницького осередку.

Маючи на меті надати Зверненню аристократа Коловрат-Лібштейнського значення етнонаціонального документа, Юнгман визначає завданням установи створення умов для дослідження богемської природи, історії Чехії та сприяти збереженню «мови та самого чеського народу» [25, s. 157]. У плані запобігання можливої ідеологізації діяльності «Патріотичного музею» Юнгман озброївся ідеологічними установками аристократа Коловрат-Лібштейнського. Західнослов'янський діяч, характеризуючи внутрішню обстановку в імперії, писав, що уряд побоюється «нашого переходу до якоїсь могутньої держави», а це створює додаткові вимоги до існуючого наукового товариства [22, s. 166]. В цілому необхідно констатувати, що аристократична ініціатива та діяльність національної чеської еліти були важливою підтримкою процесу слов'янського відродження. Наприклад, 25 квітня 1818 р. у «Патріотичній газеті» В.М. Крамеріус наголошував, що метою установи є: «збереження чеського народу. «Ми все ще народ!» – ці слова вийшли з просвітницьких вуст... їх чують у всіх куточках нашої вітчизни» [25, s. 157-158]. Таким чином для чеської партії національних земельних патріотів «Патріотичний музей» в Чехії асоціювався із філософією національного інтересу.

Подальша інституціалізація національного музею залежала від бюрократичної процедури прийняття установчих документів. Статут майбутньої музейної установи був розроблений меценатом, людиною, що усвідомлювала свій моральний обов'язок у справі сприяння розвитку імперської та чеської науки і культури – князем К. Штернберком. Згідно зі статутом, дійсним членом комітету миг стати представник будь-якого суспільного стану, якщо він проживав на землях Богемської корони. Але просвітницький аристократ К. Штернберк чітко усвідомлював свій обов'язок сприяти зміцненню абсолютистської монархії. Він обмежує «палітру» соціального складу товариства шляхом введення до статуту «матеріального цензу». Згідно зі статутом, члени товариства розподілялися на дві категорії. Члени товариства щорічно зобов'язувалися сплачувати внесок на утримання «Товариства патріотичного музею» у розмірі 10 злотих та кожен отримував можливість стати дійсним членом товариства при умові сплати одноразового внеску у розмірі 210 злотих. Останнє надавало їм право брати участь не тільки у засіданнях музею, алей визначати наукові напрями розвитку товариства та впливати на управління його господарською діяльністю [25, s. 34-35]. Цілком логічно, що така висока фінансова ставка суттєво скоротила можливість доступу до дійсного членства для багатьох богемських патріотів, хоча і забезпечила на певний період фінансовими коштами процес придбання музейних експонатів, які, до

речі, до цього часу складають колекцію найцінніших експонатів музею. Наприклад, К. Штернберк особисто безоплатно передав до музейних фондів понад чотири тисячі томів книг із своєї бібліотеки, виставковими експонатами також стали його п'ять тисяч зразків мінералів, колекція гербаріїв [3, с. 11-12] та його широко відоме унікальне видання «Флора Стародавнього світу» [23].

З часом висока фінансова ставка для членів товариства перетворилася на гальмівний механізм для подальшого розвитку установи. Наприклад, до 1840 р., коли процес національно-культурної модернізації чеського соціуму набрав вже достатнього розмаху, чисельність членів «Товариства Патріотичного музею» сягала скромної кількості 95 осіб, при цьому 65 з них було прийнято до регіональної Богемської установи ще на етапі його становлення – у кінці 20-х років XIX ст. [27]. Крім того, дотримання статутної фінансової вимоги щодо членства та права на участь у діяльності товариства, яка була прописана у статуті князем К. Штернберком, звузила соціальну базу музейної установи. З часом богемські аристократи, дворянство елементарно втратили інтерес до діяльності музею та його колекційного фонду, а націоналісти, до кола яких входила богемська інтелігенція, спочатку ігнорували ініціативу К. Штернберка, тому що вважали її «дворянською витівкою». До того ж робота товариства переважно зосереджувалася на колекційній діяльності. Цей факт відмічав у своєму донесенні міністру народної освіти ад'юнкт І. Срезневський. Він писав, що бібліотекар Чеського музею Ганка познайомив його з унікальними колекційними матеріалами музею та надав особисту допомогу із власних літературних фондів при дослідженні духовних пам'яток [15, с. 13]. До того ж брак уваги з боку керівництва музею до досліджень чеського національно-гуманітарного спрямування відзначив, наприклад, у своєму донесенні на ім'я міністра народної освіти С. Уварова студент М. Іванишев. Він писав: «Національний Чеський музей під керівництвом графа Штернберка отримав досить однобічний розвиток, тому що метою обрані природничі науки» [2, с. XXV]. Не зважаючи на наведені вище недоліки, продовжувалося формування національної ідеології.

В цілому музейне товариство опинилося у епіцентрі боротьби ідеологічних протиріч між австрославізмом та пангерманізмом. Поява та поширення етнічної ідеології викликало стурбованість у колах австрійської політичної еліти, тому що соціальна поведінка, як справедливо вважав ідеолог австрославізму, «незрілого народу у вирішальний момент, якщо це зачіпає його національні почуття» може бути непередбаченою [28, s. 80]. Тому ідеологія як система масової свідомості та така її форма публічного прояву, як інформаційні засоби, ставали предметом прискіпливої уваги і поміркованого компромісу для австрійського уряду.

Наприклад, ідея створення загального земського періодичного видання не виходив за рамки офіційної ідеології. Хоча, австрійський канцлер, який відмічав практику зростання національної самосвідомості народів імперії, формально визнавав справедливості вимог визнання «культурних прагнень» та «права національностей». Але з позиції імперського інтересу особисто Меттерніх розглядав націоналізм як початковий ланцюжок «революційної анархії», що призведе до розпаду мультинаціональної імперії та порушить «палке бажання народу» до збереження стабільності і спокою в державі [24, s. 77]. Фактично віденський уряд спрямовував зусилля бюрократичного апарату на організацію контролюваності національно-культурних процесів на землях Богемського королівства. На етапі своєї появи проект наукового чеського видання не виходив за рамки ідеології австрославізму з її філософією контрольованого націоналізму.

Новий проект Палацького відрізнявся від всіх попередніх чеських періодичних видань, тому що носив характер музейного наукового періодичного органу та був розрахований на мовно-регіональну специфіку Богемії. Чеськомовне періодичне музейне видання мало орієнтуватися переважно на забезпечення національно-культурних, освітніх потреб слов'янського населення королівства та популяризувати чеську мову та літературу. Подібні наміри були логічною спробою розмежувати протилежні національно-освітні завдання, що стояли перед двома етнічними групами жителів Богемсько-Чеського королівства. На відміну від титульної німецької мови, чеська офіційно практично не використовувалася, а для визначення мешканців земського регіону Австрійської імперії використовувалося слово «voňemí» (достатньо згадати працю Л. Туна «Про поточний стан богемської літератури та її значення») [28]. Російський літератор, мемуарист Ф.П. Лубяновський, спостерігаючи за побутом слов'ян Чеського королівства, називав їх «богемцями» [7, с. 107]. Навіть російські офіційні особи, наприклад Г. Мегліцький, у листі секретарю Російської академії Д. Язикову, використовували термін «богемська мова» [10, с. XXVIII]. Лише пізніше, у 40-і роки XIX ст., у чеській періодиці з'являється етнонім «tschechen». З цього часу, він став досить обережно використовуватися у офіційній лексиці [12], а до того часу етноси, що проживали на території Чеського королівства переважно ідентифікували себе «тільки, як богемець» [29, s. 17]. Навіть Російська імператорська академія наук, надаючи Шафаріку премію у розмірі п'ятдесяти злотих, у нагородному листі зазначає: «Шафарик, вчений Богемець» [18, с. 72]. Таким чином, проект Палацького не розходиться із офіційною імперською позицією, а додає більш національного спрямування діяльності товариства шляхом заснування «Журналу Товариства

Патріотичного музею Чехії». Останній у 1831 р. трансформується у «Журнал Чеського музею». Першим редактором музейного періодичного видання став сам Ф. Палацький. Його діяльність на посаді редактора журналу зосереджувалася переважно на гуманітарній проблематиці, а його ідеї ліберально-гуманістичного націоналізму були живильним середовищем для суджень окремих патріотично налаштованих ідеологів. У цьому ключі у 1829 р. Ф. Палацький публікує статтю «Перша пропозиція наукового словника» [26, s. 231-239].

Реалізація масштабного задуму з підготовки та видання у світ енциклопедичного проекту на переконання Палацького могла відбутися за умови забезпечення підтримки з боку голови музейного товариства К. Штернберка. Сам магнат з обережністю поставився до просвітницького проекту Ф. Палацького, хоча як імперський чиновник був змушений активно контактувати з його учасниками. Саму ідею відродження чеського народу К. Штернберк вважав історично запізнілою, а наука в його уявленні носила не національний, а інтернаціональний характер. Тому розвивати богемську науку і культуру на основі німецької мови як засобу міжнаціонального спілкування здавалося йому більш перспективним та безпечним для збереження «імперського системного моноліту», міцність якого інколи ставилася під сумнів навіть представниками правлячої еліти. Наприклад, барон фон Андріан-Вербург (1813–1858), член ландтагу писав: «Австрія – це чисто умовна назва, яка не означає ані завершеного у своєму розвитку народу, ані країну, ані націю. [...] Тут проживають італійці, німці, слов'яни, мадяри, які разом створюють Австрійську імперію [...] австрійцю чужими є національне почуття, національна гордість, високе усвідомлення власної сили» [19, s. 6-7]. Штернберк не міг не враховувати злободенність проблеми зростання національних настроїв у державі Габсбургів. Імперський чиновник на підставі дванадцятого параграфу статуту «Патріотичного музею» 1 січня 1830 р. дозволяє утворення Товариства для наукового розвитку мови та літератури [4, с. 64].

Куратором Матиці став представник давнього аристократичного австро-богемського роду Рудольф Кінські. Активним членом товариства з 1842 по 1849 рр. був не менш одіозний богемський аристократ Л. Тун. Обидва аристократи намагалися демонструвати принцип позитивного ставлення офіційного Відня до національних прагнень західного слов'янства перед європейською спільнотою як прояв політики суспільної лібералізації. Невипадково Л. Тун неодноразово заявляв, що: «фундаментальний принцип австрійського уряду – не перешкоджати вільному розвитку різних національних прагнень народів, які населяють Австрійську імперію» [28, s. 83].

Надати однозначну оцінку участі у діяльності Матиці імперської аристократії складно. Наприклад, такі впливові особи, як Р. Кінські та Л. Тун до практичної площини публічної діяльності Матиці приносили етатистську парадигму про наднаціональний єдиний народ, який має жити заради загального державного блага та сприяння реалізації за допомогою національно-культурних товариств ідеології австрославізму, покликаної зберегти імперську спільність в рамках Австрійської імперії. Так Л. Тун наполегливо підкреслював, що просвітницькі інтереси товариства співпадають із державними інтересами, тому що їх «сила спирається на розвиток та підтримку національної єдності свого населення: цей принцип асоціюється із Австрійською монархією, тому він... є принципом австрійського уряду» [28, s. 83].

Переважну кількість дійсних «засновків» Матиці становили представники духовенства та студенти-теологи, їх чисельність у Матиці сягала восьмидесяти осіб [20, s. 420-422]. Чеський історик М. Грох, досліджуючи чеський національний рух на землях Чеської корони напередодні революційних подій, доходить висновку, що найвищий відсоток у колі національних-патріотів складала не богемська інтелігенція, а духовенство та земська аристократія [21, р. 48]. Певною проблемою для розвитку товариства був фінансовий ценз для її членів. Відмічалось, що «пристрасних учасників «Матиці чеської» вносили до списків членів товариства, а їхні імена «щороку оприлюднюватимуться для загального ознайомлення» [25, s. 191-193]. Наявність вимоги щодо фінансового внеску безумовно не сприяла як динаміці розвитку товариства так і зростанню його капіталу. Наприклад, М. Погодін у вже згаданому донесенні міністру писав, що «matice ceska ... володіє незначним капіталом (близько 50 тис. руб.). ... капітал цей було би доцільно збільшити» [13, с. 64]. До того ж реально існувала незначна чисельність членів товариства. Для прикладу, якщо перший рік від моменту заснування «Товариства» кількість «засновників» сягнула цифри 155, то поступово кількість бажаючих увійти до кола фундаторів «Чеської матиці» щороку стабільно зменшувалася, і у 1840 р. у товариство вступило лише 10 «засновників» [20, s. 420-422].

Аналіз соціальної структури членів «Чеської матиці» дозволяє стверджувати, що у перші роки свого існування Матиця не користувалася популярністю у середовищі богемського дворянства. При цьому земська знать не відмовлялася від здійснення фінансових пожертвувань у її фонд, навіть незважаючи на те, що у столиці імперії діяльність нової слов'янської структури спочатку розглядали як існування таємного товариства. Саме з цієї причини довгий час націоналісти «Чеську матицю» іменували «фінансовою схованкою чеського музею для видавництва чеських книг», а найбагатший

австро-богемський аристократ Рудольф Кінські один з перших зробив грошовий внесок «на видавничу діяльність» у касу чеського музею [8, с. 62]. Необхідно додати, що лише чотирнадцять окремих богемських аристократичних родів у перші роки існування товариства надали йому певну фінансову підтримку [4, с. 67]. Найбільш значний внесок у розмірі однієї тисячі злотих належав Р. Кінські. Інші аристократи – Я. Коловрат, Ф. Штернберк – щороку на забезпечення діяльності національно-культурного чеського товариства дарували по сто злотих. Зауважимо, що внески від «засновників» та нечисленні пожертвування від богемської аристократії не могли забезпечити перспективних наукових проєктів товариства. У 1840 р. загальна сума активів товариства сягнула суми у 18794 злотих, та в середньому щороку збільшувалася на одну тисячу гульденів [27].

Загалом богемські аристократи, якщо порівняти їх із складом «Королівського чеського товариства наук», неохоче входили до числа «засновників» матичного видавництва. Це лише підкреслювало його суто наукове, а не представницько-елітарне значення у чеському національному русі. При цьому автор відзначає, що не зважаючи на те, що на сьогодні існує ціла низка серйозних досліджень з розвитку чеського соціуму та культури ХІХ ст., дворянська культура, участь цієї соціальної групи у процесі культурної модернізації, як і раніше, залишається мало вивченим соціокультурним явищем в історії Чехії. Культурологічний підхід дозволяє розширити межі дослідження дворянської культури і виявити, як формувався світогляд національної аристократії, яка протягом багатьох століть відіграла роль соціально-культурного гегемона у Богемському регіоні. Богемська аристократія на початку становлення «Чеської матиці» брала активну участь в фундації товариства. З часом безпосередня участь богемського дворянства у діяльності Матиці звелася лише до матеріальної підтримки науково-просвітницького закладу, що, до речі, було цілком логічним і відповідало духу імперської суспільної моралі. Австрійське авантажне дворянство історично залишалось головним наднаціональним прошарком, що забезпечувало функціонування державного апарату, богемська еліта брала участь переважно в офіційних культурних проєктах на кшталт «Королівського чеського товариства наук». «Чеська матиця» була земським національно-просвітницьким закладом, а це не робило її привабливим для участі аристократів.

Таким чином, дослідження процесу формування національних товариств на території Чеського королівства крізь призму організаційної та культурної діяльності богемської аристократії дає можливість оцінити внесок вищого прошарку суспільства в процес модернізації чеської національної культури.

Джерела та література:

1. Верещагин Е.М. История культур славянских народов: от барокко к модерну / Евгений Михайлович Верещагин, Георгий Павлович Мельников. – М.: ГАСК, 2005. – 87 с.
2. Иванишев Н.Д. Донесение министру народного просвещения С.С. Уварову ноябрь 6-го 1838 года / Николай Дмитриевич Иванишев / Францев В.А. Очерки по истории чешского возрождения: русско-чешские ученые связи конца XVIII и первой половины XIX в. – Варшава: Типография Варшавского ученого округа, 1902. – Приложение. – С. XXV-XXVI.
3. Игнатъев И.А. Каспар Штернберг (1761–1838): каноник, министр, палеоботаник / Игнатъев Игорь Антонович // http://paleobot.ru/pdf/1_2011_5.pdf. 2008/05/08.html.
4. Исламов Т. Славянские магицы. XIX век / Тофик Исламов, Инна Ивановна Лещиловская, Зоя Сергеевна Ненашева. – М.: Ин-т славяноведения и балканистики РАН, 1996. – Т. 1. – 232 с.
5. Крамериус В.М. Обращение по случаю основания национального музея / Вацлав Матей Крамериус // Хрестоматия по истории южных и западных славян. В 3 т. / [Отв. ред. В.Г. Карасев]. – Минск: Университетское, 1989. – Т. 2. – 295 с.
6. Лаптева Л.П. История Чехии периода позднего феодализма и раннего нового времени (1648–1849) / Людмила Павловна Лаптева. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – 142 с.
7. Лубяновский Ф.П. Воспоминания 1777–1834 / Федор Петрович Лубяновский. – СПб.: Типография Грачева, 1872. – 319 с.
8. Малый Я. Воспоминания и заметки старого чешского патриота / Я. Малый // Славянский ежегодник. – К., 1877. – Год 2.
9. Матвеев Г.Ф. История южных и западных славян: Средние века и новое время / Геннадий Филиппович Матвеев, Зоя Сергеевна Ненашева. – М.: Изд-во Московского университета, 1998. – Т. 1. – 687 с.
10. Меглицкий Г.Т. Письмо Д.М. Языкову. Вена 22 июня 1836 г./ Гавриил Тихонович Меглицкий // Францев Владимир Андреевич. Очерки по истории чешского возрождения: русско-чешские ученые связи конца XVIII и первой половины XIX в. – Варшава: Типография Варшавского ученого округа, 1902. – Приложение. – С. XXVIII-XXIX.
11. Мыльников А.С. Культура чешского возрождения / Александр Сергеевич Мыльников. – М.: «Наука», Ленинградское отд-ние, 1982. – 175 с.
12. Павленко О.В. Символы «свободы» в политических движениях народов Австрийской империи в 1848–1849 гг. / Ольга Вячеславовна Павленко // http://www.nivestnik.ru/2001_2/8.html.
13. Погодин М.П. Письмо. Министру народного просвещения, по возвращению из путешествия в 1839 и 1842 гг. / Михаил Петрович Погодин // Русская беседа. – 1859. – Кн. 14. – Год 4. – С. 53–88.

14. Погодин М.П. Письма великому князю Александру Николаевичу, министру народного просвещения «О путешествии 1842 г. Преимущественно в отношении к славянам» // Российский государственный исторический архив, ф. 1108, оп. 2, д. 1, 198 л.

15. Срезневский И.И. Донесение адъюнкта И.И. Срезневского г. министру народного просвещения из Вены от 8 (20) февраля 1841 г. / Измаил Иванович Срезневский // ЖМНП. – 1841. – № 7-9. – Отд. IV. – С. 9-18.

16. Трачевский А.С. Новая история / Александр Семенович Трачевский. – СПб.: Изд. М.В. Пирожкова, 1907. – 480 с.

17. Францев В.А. Очерки по истории чешского возрождения: русско-чешские ученые связи конца XVIII и первой половины XIX ст. / Владимир Андреевич Францев. – Варшава: Типография Варшавского ученого округа, 1902. – 386 с.

18. Шишков А.С. Награждения от 3 апреля 1813 по 1840 год / Александр Семенович Шишков // Труды Императорской российской академии. – СПб.: Императорская российская академия – 1840. – Т. 1. – С. 32-91.

19. Andrian-Werburg V. Österreich und dessen Zukunft / Victor Andrian-Werburg – Hamburg: Hoffmann und Campe, 1843. – 205 s.

20. Hanuš J. Národní museum a naše obrození: Kulturní a národní obrození šlechty české v XVIII. a v prvé půli XIX století. Jeho význam pro založení a počátky musee / Josef Hanuš – Praga: Nákl. Národního musea, 1921. – Díl. I. – S. 420-422.

21. Hroch M. Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations. Social preconditions of national Revival in Europe / Miroslav Hroch. – Cambridge: CUP Archive, 1984. – 229 p.

22. Jungmann J. Boj o obrození naroda: Výbor z díla Josefa Jungmanna / Josef Jungmann – Pr.: F. Kosek, 1948. – 259 s.

23. Kašpar Š. (Graf). Versuch einer geognostisch-botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt / Šternberg Kašpar. – Leipzig und Pragen Kommission im Deutschen Museum, 1820. – 55 s.

24. Metternich C.W. Denkwürdigkeiten / Otto Hermann Brandt / Clemens Wenzel. – Metternich; München: G. Müller, 1921. – Bd. II. – 153 s.

25. Naše národní minulost v dokumentech: chrestomatie k dějinám Československa / Václav Husa, František Kutnar, Československá akademie věd. Sekce filosofie a historie. – Pr.: Nakl. Československé akademie věd, 1962. – Díl. II. – 492 s.

26. Palacký F. První návrh o Slovníku naučném // Úvahy a projevy: z české literatury, historie a politiky. České myšlení (T.6) / František Palacký – Melantrich, 1977. – 498 s.

27. Tieftrunk K. Dějiny Matice České. Od počátku leta 1831 až do konce l. 1880 / Karel Tieftrunk // <http://texty.citanka.cz/tieftrunk/dmctoc.html>.

28. Thun-Hohenstein Leopold Leo (Graf von) Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung / Leopold Leo Thun-Hohenstein – Praga: Kronberger und Řivnač, 1842. – 91 s.

29. Thun Jos. Math. Der Slawismus in Böhmen. Besprochen von Jos. Math. graphen von Thun / Jos. Math Thun-Prague: JG Calve, 1845. – 23 s.